

Осемдесетте години, така наречената мека диктатура, бяха най-щастливият период в живота ми. И не само в моя живот: в мъничкото жилище в Буда вечер след вечер се събираха по две дузини хора. Писатели, артисти, студенти, политици. Всяка вечер ние спасявахме света. Всичко това приличаше малко на дългата пролет, предшестваща революцията.

Сега след време, разбира се, виждам, че надеждата се е крепяла пак само на недоразумения. За мен промените означаваха, че онази минимална свобода, без която не можех да си представя живота, е осъществима и в условията на социализма.

Другарите ми обаче искаха само да преобърнат света. Да заменят целия омразен изток за някакъв въображаем див запад. Напразно им говорех за вълчите закони на свободния пазар. Напразно им казвах, че от неподготвена страна като нашата на запад би излязло най-много петоразрядна колонийка. И че господ да им е на помощ, не бива да избързват!

Криво разбираха всяко мое изречение и всяка моя постъпка. През 1988-а преподавах в Колегиума „Йотвьош“. За курса ми посмяха да се запишат петима души, но говорех пред повече от петдесет студенти. А една вечер възпитаниците ме известиха, че да изнесе лекция е поканен американският посланик. Палмър – ако добре помня, така се казваше този държавен служител – пристигна с точност до минутата. Беше гореща вечер, в аудиторията се бяха стълпили няколкостотин души. Аз не седнах на подиума, наблюдавах развоя на събитията от задните редове.

Когато обаче господин Палмър взе да обяснява какви задушежни добросъседски отношения са изградили Съединените щати с околните страни, не можех повече да се въздържам.

- Като например с Мексико! - креснах. - След като анексирахте половината страна и издигнахте стената!

Щях да продължа, но съпругата ми тихомълком напусна залата.

Мислех, че студентите ще ми се сърдят. Но не: за тях тази демонстрация имаше силата на пример. Чудото на свободата: един най-обикновен американец – това бях аз – порицава посланика!

Тези времена ме подсещат за един френски филм. Фернандел, комикът, попада в шестнадесети век. В ръка държи малкия „Ларус“, съкровищницата на знанието. Само го разгръща, и вече знае всичко, което ще се случи на съвременниците му. Някак така бях и аз: стъпка по стъпка и в родината отново преживявах нещата, които веднъж вече бях изстрадал на тропиците. Ликвидирането на промишлеността и селското стопанство, гибелта на социалните закони, масовото обедняване, до които доведе всичко това.

То се знае, и тук трябваше да се радваме на промени. И тук трезвомислещите гласове бяха надвикани от сектанти и политици.

Беше огромно разочарование, от което се поболях. Наложих се да се завърнем във Флорида, съпругата ми преподаваше в образцовото епископско училище. Сдобих се и със здравна осигуровка, която покри операциите ми. Ако може така да се каже, излекувах ме, за което съм благодарен. Но прилепнах за този красив нов свят, както муха – за мухоловката.

И се научих да живея, бедно и самотно, в едно безсъзнателно и деспотично общество. И сега всяка година се връщам в родината, надявам се на чудо, записвам върху листа хартия – за кого, и защо? - житейския си опит.

Къщата ми е до Евърглейдс, мочурливата земя. Добре я познавам. Алвар Нунес, испанският конквистадор, е описал превъзходно Флорида и индианците, живеещи в мочурищния свят. Тогава още били горди и с чувство за собствено съзнание. Днес вече съвсем не са такива. Потомците сочат с пръст алигаторите от моторната лодка. Живеят на колонии, произвеждат серийно дрънкулките, които американците обявяват за народно изкуство.

Сред тръстиковата джунгла на застоялите води тук-там стърчат групички отровназелени дървета. Островчета посред тресавището. Там са били селата, но моторните лодки не те отвеждат до там. Нима и днес все още ги боли да посещават миналото? Обезлюдените руини?